

Sociálna inklúzia a používanie (slovenského) jazyka

Prof. PhDr. Oľga Orgoňová, CSc. (KSJTK FiF UK v Bratislave)

Odborný seminár k otázke rodovo vyváženého jazyka

18. 1. 2024, Filozofická fakulta UK, G239

^x
Kľúčová myšlienka *diskurzu sociálnej inklúzie (v Európe)* ako širšieho kontextu aspektov rodovej vyváženosti:

rozvíjanie tzv. *sociálneho kapitálu* v záujme podpory *plnohodnotného občianstva* (s participáciou más ľudí na spektre verejných aktivít) na báze *rovnosti šancí*

Kľúčové pojmy:

diverzita (rozmanitosť populácie) - Vedome sa akceptuje fakt (viditeľnej aj neviditeľnej) rôznorodosti ľudí v zmysle veku, pohlavia, etnicity, náboženstva, zdravotného postihnutia, sexuálnej orientácie, ...kognitívnych schopností, psychických schopností... (*a iná rôznorodosť*);

integrácia kreovanie „spoločnosti pre všetkých“ v záujme ich *kohéznej* (súdržnej) participácie na plnohodnotnom živote demokratického spoločenstva;

Inklúzia začlenenie príslušníkov diverzifikovanej society do verejného života. Predpokladom je spoločenská a kultúrna akceptácia (tolerancia inakosti) a rovné zaobchádzanie.

Podmienka úspešnosti - ***vzájomné porozumenie a rešpekt.***

Inklúzia a diverzita – Charta dive

chartadiverzity.sk/inkluzia-a-diverzita/

Pošta – Orgoňová O...najnovšie hotové za...

Všetky záložky

Charta diverzity Slovensko je iniciatívou združenia Business Leaders Forum, jej administrátorom je Nadácia Pontis.

Nadácia PontisBLF

f

YouTube

Twitter

Instagram

LinkedIn

Charta diverzity

SLOVENSKO

INKLÚZIA A DIVERZITA

CHARTA DIVERZITY

SIGNATÁRI

AKTUALITY

KONTAKT

STAŇTE SA SIGNATÁROM

NÁBOŽENSKÉ PRESVEDČENIE

PARTNERSKÝ STAV

RODOVÁ IDENTITA

TYP OSOBNOSTI

RODINNÝ STAV

ETNICKÝ PÔVOD

NÁRODNOSŤ

RASA

POLITICKÉ PRESVEDČENIE

POHLAVIE

VEK

SPÔSOB ZMÝŠĽANIA

SEXUÁLNA ORIENTÁCIA

MANŽELSKÝ STAV

ZDRAVOTNÉ POSTIHNUTIE

ADOPCIA

TEHOTENSTVO

RODICOVSTVO

SOCIÁLNY PÔVOD

INÉ

Slovenským ekvivalentom **rôznorodosť** možno vyjadriť všetky viditeľné, ale aj neviditeľné aspekty, ktorými sa ľudia odlišujú a zároveň sú si podobní.

Hľadať

8:50

13. 1. 2024

21

Profesionálne lingvistické opory jazykovej inklúzie

K úvahám o *rodovo vyváženom jazyku*

a) Idey z pragmatizovanej lingvistiky

Stav jazyka reflektuje komunikačnú prax. Kodifikácia je platná, pričom kodifikátor zohľadňuje (na pozadí korpusu praktických textov) to, čo sa reálne používa. Akceptuje sa aj variantnosť („správne“ môžu byť viaceré riešenia). Odborník „neprikazuje“ či „nezakazuje“, čo v jazyku (ne)používať, ale odporúča to, čo je životaschopné.

Sumár: Jazyk sa kultivuje naďalej, pričom kompetentní odborníci načúvajú „inštinktoidným“ mechanizmom kultivácie z praxe. Pritom J. Dolník odporúča „vpúšťať“ do kodifikácie to, čo v komunikácii prevláda a pretrváva, teda čo je životaschopné. Ak sa v praktickej komunikácii objavujú aj alternatívne možnosti (tá selfie/to selfie; budeme sa sústrediť/sústredíme sa; prechod/priechod...), netreba sa umelo brániť variantnosti.

b) Idey z xenolingvistiky/xenoslovakistiky

Cudzie je v slovenčine to, čo ľudia (nielen elity) hodnotia ako „neakceptovateľné“. Nejde len o cudzie slová, ale aj o kultúrne javy, tradície... S neakceptovaním cudzej reálie/entity sa neakceptuje ani jazyková jednotka (hláskoslovná, pravopisná, gramatická, slovná). Nejestvuje jediné riešenie, je prípustná škála riešení (napr. na báze osobnej preferencie). Príklad: priezviská (Zuzana *Mauréry* – Helena *Ľos Ivoríková*, Zuzana *Popovičová Sedláčková* – Dominika *Cibulková* – Oľga *Orgoňová*).

Príklad kultúrne neudomácnených javov: napríklad voľba „slova roka“ (Collins: slovo roka 2023 – *permacrisis*, Slovensko?

(Len na „pobavenie“ v jednom komerčnom rádiu: slovo roka 2023 na báze malého sociálnosieťového prieskumu = *podržtaška*.)

Preskripčia s mocenským vylúčením cudzosti, teda (ideologická, politická, ... regulácia „zhora“) - „purifikácia“ - nefunguje.

c) Idey zo sociálnej lingvistiky

Kľúčový koncept (J.Dolník) – **sociovedecká komunikácia**.

J. Dolník upozorňuje na to, ako sa z jednej strany zvyšuje vedecká gramotnosť laickej verejnosti a z druhej strany senzibilita vedcov vo vzťahu k praktickému životu. Tak sa rozvíja interakcia vedy a verejnosti v prospech obidvoch strán. Autor tento postreh usúvzťazňuje jednak s intenzifikovaním demokratizácie vzťahu vedy a society, jednak sociovedeckú komunikáciu usúvzťazňuje s nesmierne dôležitou a vo všetkých sociálno-komunikačných procesoch prítomnou ideou rovnovážnosti.

Súčasťou „partnersky“ interakčne ponímanej sociovedeckej komunikácie je aj komunikácia o jazyku (jazykovedcov s nejazykovedcami v jazykovej praxi). V tzv. participatívnej jazykovede tak vznikajú napríklad slovníky so zapojením verejnosti. Príklad – český slovník „neologizmov“ *Hacknutá čeština (2016)*

(v 1. etape na verejne dostupnom interaktívnom slovníkovom portáli ľudia zozbierali 10000 slov, koordinátori za účasti lingvistu vydali výber 3000 slov v knihe pod vyššie uvedeným názvom; ide o „prvolezecké“ dielo s istými limitmi)

Niekoľko lingvistických rád k riešeniu rodovo inkluzívnej slovenčiny

1. Formulovať svoju ponuku pozitívne a v škále viacerých možností, nie zákazmi

Príklad: *Ako možno zvýšiť zrozumiteľnosť vety*

Nejasné riešenie

Európskym parlamentom **bolo vydané odporúčanie**, že zo strany členských štátov **má byť venovaná pozornosť** zjednodušeniu postupu.

O čosi lepšie riešenie

Európsky parlament **vydal odporúčanie**, aby členské štáty **venovali pozornosť zjednodušeniu postupu**.

Oveľa lepšie riešenie

Európsky parlament **odporučil**, aby členské štáty **zvážili zjednodušenie** postupov.

Dôvetok „rehabilitujúci“ trpný rod: *Trpnému rodu sa netreba vyhýbať za každú cenu. Môže byť užitočný, napríklad ak nie je potrebné vyjadriť, kto je za dej zodpovedný, pretože je to zrejmé („Všetci zamestnanci boli vyzvaní, aby písali zrozumiteľne.“)*

Zdroj: http://publications.europa.eu/resource/cellar/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_2 (Príručka ľahkého jazyka, Slovenská sekcia, GRP pri EK)

2. Preferované sú odporúčania pred príkazmi, nechať adresátom slobodu rozhodovania

Príklad: Jazyková poradňa Sme:

Otázka: Čo je spisovné: *ferrata* či *ferata*?

Odpoveď: Slovo *ferata*, resp. *ferrata* zatiaľ nie je spracované v lexikografických príručkách slovenského jazyka. V databáze Slovenského národného korpusu však možno nájsť dostatok dokladov o tom, že prevzatie z taliančiny (z talianskeho *via ferrata*) sa v slovenčine už používa v adaptovanej podobe *ferata* s jedným *r* a prídavné meno má podobu *feratový*. V jazykovej praxi sa dnes používajú aj podoby s dlhým *á* – *feráta* a *ferátový*, ktoré sa však vyskytujú podstatne zriedkavejšie. Odporúčame Vám preto uprednostňovať podoby *ferata* a *feratový*.

Zdroj: <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9211/#ixzz8OpFLg4lh>

3. Rešpektovať jazykové fakty a zákonitosti (nespochybňovať nesporné)

Otázka: Je spojenie „*znásilňovať skutočnosť*“ jazykovo necitlivé?

Odpoveď: Nesporné sú systémové vzťahy v lexikálnej zásobe: synonymia, antonymia, polysémia či homonymia. Nesporné je to, čo je v legitímnych jazykovedných prameňoch fixované ako spisovné.

Slovo *znásilňovať* je polysémický výraz:

Kodifikačný slovník KSSJ pri ňom udáva: 1. význam - Prinútiť (ženu) na pohlavný styk., 2. význam *kniž.* - Násilím ovládnúť niečo: z. *vôľu niekoho*; z. *skutočnosť* = prekrútiť ju.

Podľa lexikologickej teórie ide o kognitívnu metaforu. Takisto sa metaforicky *rozvádzajú myšlienky, plodia sa lži aj dobré nápady* a pod. *Metafora* je na obohacovanie, spestrovanie vyjadrovania, estetizáciu prejavu. Funguje aj za hranicami spisovnosti: napr. na severozápadnom Slovensku *obcujú* tí, čo robia klebety. Záver: Spojenie *znásilňovať skutočnosť* je korektné, normálne, adekvátne.

kssj psp ogs ssj

a vraždia, znásilňujú a ≈ a vraždí, znásilňujú a
Holmánek znásilňuje skôr papiere ≈ Holmánek znásilňuje spíš papíry
lebo Holmánek znásilňuje skôr ≈ pretože Holmánek znásilňuje spíš
~~sem sem nikoho znásilňovať “ ≈ isem sem nikoho znásilňovať “~~

4. Rešpektovať životaschopné jazykové javy potvrdené komunikačnou praxou

Otázka: Treba generické maskulínium (GM) nahrádzať v mene rodovej vyváženosti?

Odpoveď: GM je korektný morfológický jav. Je prijateľné (nie povinné) ho zmysluplne obmieňať (nie vylučovať) pri zachovaní jazykovej správnosti. Pritom treba dať pozor na riziká, osobitne v legislatívnych dokumentoch.

Ilustrácia rizík:

a) Rozhodnutie prijíma *rektor*. - Rozhodnutie prijíma *rektorát*.

(!zmena významu: rektor = osoba, rektorát = funkčná pozícia, zámena nemožná!)

b) *Študentky a študenti* majú právo podieľať sa na tvorbe študijných programov.

v tom istom dokumente o čosi ďalej

Študenti sú povinní dodržiavať školskú legislatívu.

(! Nejednoznačnosť: A študentky nemajú túto povinnosť? Legislatívny dokument musí byť jednoznačný!)

c) Dve naše *členstvá* publikovali v časopise Kapitál.

(Jazyková chyba! Koncovka –*stvo* je v tomto prípade hromadná, dvaja nie sú hromada!)

Ukážka bežnej praxe: sústava povolaní na SK? Treba rodovo scitliviť?
Doplniť „kremačnú pracovníčku“? Podobne „operátorku
recyklácie“/„smetiarku“?

Sektorová rada	Sektorová rada pre remeslá a osobné služby
Kód/revízia	4171/2
Garant	Asociácia zamestnávateľských zväzov a združení SR
Alternatívne názvy	SK Kremačný pracovník
Odporúčaná úroveň vzdelania	odborné vzdelanie

5. Vnášať do jazyka „inakosti“ má morálne právo ten, čo dôkladne ovláda pôvodný korektný variant.

Milé kolegyne, milí kolegovia,

radi by sme Vám pripomenuli podujatie „**Keltské Vianoce**“, ktoré sa uskutoční na konci semestra, **15.12., od 9:00-14:00** v miestnosti **G239**. Prídte spolu s nami osláviť koniec zimného semestra a príchod vianočnej sezóny v írskom duchu!

Podujatie je určené pre všetkých zainteresovaných študentov/**tky** a pedagógov/**gyčky** Univerzity Komenského. Budete sa môcť stretnúť s **tromi zahraničnými rečníkmi** a ponoriť sa do tém, ako sú kultúrne tradície Írska, význam keltskej vianočnej hudby pri formovaní národnej identity, alebo zima v írskej literatúre a **naučiť** základy írskoho jazyka. Nebude chýbať ani **umelecká sekcia v prevedení** divadelne nadaných študentov z ACTOFKAA a členov **katedry anglistiky a amerikanistiky**. Cieľom tohto podujatia je prehĺbiť kultúrne porozumenie, upevniť vzťahy a zdieľať čaro írskych vianočných tradícií v akademickom prostredí.

Riaditeľ Kunsthalle Bratislava Jen Kratochvíl rezignoval zo svojho postu ku dňu 15.01.2024 a naša ekonomická riaditeľka Denisa Zlatá sa dočasne ujala pozície štatutárky a prevzala vedenie.

Dnes (16.1.2024) nám bolo zo strany Ministerstva kultúry SR komunikované, že financovanie umeleckého a vzdelávacieho programu na rok 2024, tak ako bol pripravený internými a externými kurátormi*kami Kunsthalle Bratislava, bolo nateraz zamietnuté.

Stojíme v bode, keď skúsení, rešpektovaní profesionáli*ky, akademici*čky, umelci*kyne, pedagógovia*ičky, kurátori*ky a kultúrni pracovníci*čky čelia obvineniam z toho, že propagujú hodnoty, ktoré „ohrozujú budúcnosť detí na Slovensku“.

Aktuálne kroky ministerstva kultúry sú z nášho pohľadu znepokojivé a máme dôvod sa obávať o nezávislosť a slobodu tejto národnej inštitúcie.

Napriek tomu sa hrdο ďalej hlásime k našim hodnotám, ktoré boli prezentované aj v programe, k všetkým umelcom*kyniam, s ktorými sme spolupracovali, a vážime si všetkých našich návštevníkov*čky, ktorí*é nás podporujú.

Záver^x

V tomto zamyslení sa vysvetľuje expertné pozadie možných dynamických pohybov v jazyku v prepojení s niekoľkými odporúčaniami kohézneho (súdržného) používania jazyka na Slovensku.

Pravda, napokon až prirodzená masová rečovokomunikačná prax ukáže, čo je v nej viabilné (životaschopné) a čo – naopak - „neprejde“. Lingvista pritom dokáže odhadnúť, čo s vysokou mierou pravdepodobnosti nebude fungovať, ale nemôže zaručiť, čo fungovať bude.

Ďakujem za pozornosť!